

Майк Йогансен
Подорож ученого доктора Леонардо
і його майбутньої коханки
прекрасної Альчести
у Слобожанську Швейцарію.

КНИГА ТРЕТЯ

I

Проте на станцію ніхто не поїхав. Правда, пора була до потяга. Правда, селянин черепаха вже завів свого вірного коня Володьку поміж голоблі і запрошував його лізти в хомут. Правда і те, що студентові Перебийносіві завтра треба було вже слухати лекцію про диференціали. Правда й те, що доктор Леонардо і прекрасна Альчеста вже стомилася, перебувавши в Слобожанській Швейцарії, і прагнули побачити інших містин і міст. Правда й те, що вони вже заплатили доброму древонасадцеві за нічліг і скромні харчі, і добрий древонасадець сховавши гроші до колосального шкіряного портмоне і, зацібнувши витерті мідяні гуглі тамтого портмоне, верстав надзвичайні пляни як йому забагатіти з почину тих шести карбованців, як от: купити на них одноденне поросся, вигодувати його, та щоб само воно привело дванадцятро поросят, а з тих щокожне ще по дванадцять, а всього це виходило сто сорок чотири штуки, разом з першим порослям сто сорок п'ять свиней. Непогано; та ще можна було за десяток поросят узяти корову, за десяток же коня, щоб не возити на собі воду з Дінця аж до гірського шале, і з фунт тютюну, щоб повсігди був свій — але тут древонасадець загатував потік плянувальної роботи, адже було ясно, що заздрість сусідів на таку розкіш доведе його до біди — тож добрий древонасадець свідомо odmовився від розкошів і прибутків, що їх бачив уже ясно в своїх руках, і постановив: гроші пропити!

Правда й те, що безпритульний велетенко вже назначив оком місце, де він сидітиме на задній ресорі лінійки, коли селянин черепаха приверне всю свою увагу своєму вірному коневі Володьці, бо безпритульний велетенко вирішив виїхати на курорт через Ростів чорноморським експресом. Правде й те, що сонце вже скрадалося підліссям, шукаючи в цьому ундервуді 1)

1) "Underwood", товаришки машиністки, значить "підлісся", да просвітить світ істини ваші кучеряві голови. грибів, і продиралося буйними кущами, не хряснувши гілочкою, не зашелестівши листком, як дика, обережна, хижа, насторожена оранжева тарілка.

Всьому тому правда, і сонце справді тихо скрадалося крізь кущі. Була пора їхати, але кущі раптом хруснули, і в них з'явилися дві маленькі блискучі рихви діаметром кожна в 17,2 мм, це був зауер, а за зауером виткнулась чорна постать в еспанському сомбреро — чорний бриль насунутий був постаті на самі брови, а чорні брови зсунуті над носом. За постаттю виткнувся з кущів рудий сетер Родольфо, стримуваний коло хазяїнової ноги еспанськими прокльонами: — за ногу, херес мадейра, естевано деля madre, за ногу!

II

"Стій!" грізно мовила постать у сомбреро. Група, що збиралася від'їздити, застигла в жахливому очікуванні смерті. Доктор Леонардо зробив був рух уперед, але прекрасна Альчеста схопила його за рукав. Студент Перебийніс знизав плечима. Добрий древонасадець хотів щось сказати, але своєчасно осікся і облизав язиком неголену верхню губу. Селянин черепаха заляк з хомутом у руках. Безпритульний велетенко заповз у кущі. Тільки вірний кінь Володька нахабно фаркнув та, штовхнувши головою в пузо селянина черепахи, переступив голоблю і знову взявся щипати траву.

"Я скажу вам", мовила постать голосом, від якого кров заholола в жилах, "чого я вас затримав. Але попереду я поснідаю. Я Дон Хозе Перейра!"

Тремт перебіг лицями людей. Ніхто не зрушив пальцем — відомо було з газети "Воче-Дель-Пополо", що Дона Хозе Перейра убито в херсонських степах.

Тим часом мертвий гість почав робити собі сніданок. Як за життя свого він найбільше полюбляв національну еспанську страву олла потріда, де основним інгредієнтом увіходив еспанський перець.

З брезентового рюкзаку він висипав з півцеберка стрючкового перцю. Покришивши зелений перець, він усипав його в манірку, посолив з похідної перцівниці чорним перцем, узяв у руки часопис "червоний Перець", і став їсти, зачитуючи вголос фейлетони.

"Ото я пропоную, свій чоловік!", сказав ухвальним тоном добрий древонасадець. "Закуску розуміє правильно. Тільки ж чарки він не випив. чи може він уже прийшов під чаркою?"

Але Дон Хозе Перейра не відповів нічого, тільки похмуро здвигнувши бровами, грізно їв перець далі. Коли душа його проперчилася аж углиб до самих п'ят і мозок перейнявся перцем фейлетонів ущерт, він підвівся і знов скерувавши зауерівські чоки на безпомічну групу людей, сказав з перцем у голосі:

"Не через те я затримав вас, що прекрасна Альчеста, яку я над усе кохаю, над усе, крім полювання і революцій, ненавидить мене. Не через те я затримав вас, що учений доктор Леонардо умисне був поставив свого зауера на коміс у барсельонському магазині тільки для того, щоб тим зауером відвернути мою увагу від незрівнянних форм прекрасної Альчести, цілком правильно розрахувавши, що блискучі його дула замінять мені її груди, що шийко його ложі в моїй руці лежатиме як її — ах! витончена рука, що сама ложа, на яку лягатимуть мої лиця, заступить мені шлюбне ложе з прекрасною Альчестою.

Але й не через те я затримав вас, що убитий куркулем Щовбом, я тепер мертвий, хочу мертвити все живе.

Мене вбито не в херсонських степах, як знову безпідставно і фалшиво інформувала вас газета "Воче-Дель-Пополо". Для того й газети в буржуазії, щоб брехати. Куркуль Щовб, націляючи вночі в мою голову, влучив в гарбуза і розколов його сокирою. Якийсь дрюк, покинутий дідом у гарбузинні, показався йому за мою

рушницю, а саме гарбузиння він узяв поночі за мої чорні вуса і еспаньйолку.

Я ж утік і подався до Іспанії. На жаль, Альфонса скинуто без мене. Правда, я управився в метушні дуплетом підстрелити двох генералів, з яких один уже вмер, а другий підранок і втік через станційні лози на сухе. Убитого я роздивився — це знову був, о прокляття фортуни! одставний і майже нешкідливий генерал.

Така доля неорганізованого, анархічного революціонера. На тій самій станції сів у потяг генерал Санхурхо, що оце недавно провалився з монархічним путчем. Його спробу провалила еспанська компартія. Херес мадейра! Я міняю віхи. Нема революціонерів крім комуністів. Ми анархісти-тираноборці — нікчемні кустарі проти них.

Тож, як сказано, я живий і ще стрілятиму!"

III

Всі знов застигли в фатальному чеканні. Цей плутаник міг, бува, вбачити в дачній групі диких качок або й реставраторів еспанської монархії і, підстібуваний перцем у душі й тілі, міг поперчити всіх добрим шротовим дуплетом. Отже добрий древонасадець не міг довше стрепіти і виступив з зауваженням.

"Глисти", сказав він, "потрібні для чоловіка, як усе одно камінь до млина. Вони, ті глистюки, перемелюють їдло. Кажуть докторі, що від того шкода для чоловіка. Брехня, я вам скажу. Це від доктора шкода. От я питаюся в вас, хто зліший, вовк чи доктор?"

"Доктор", одказав учений доктор Леонардо, задоволений з переміни теми.

"От!" сказав добрий древонасадець. "А чому? От ви мені скажіть, як виєсть учений чоловік, чому доктор зліший од вовка? Не знаєте?"

"Не знаю", признався доктор Леонардо. "Хіба щое відповідна ріжниця в рефлексолого-фізіологічних габітусах вовка і доктора".

"Не те. А от просто: вовк заріже та й потому, а доктор заріже ще й гроші візьме за це. А от..."

"Вибачте, добрий пеоне", мовив Дон Хозе Перейра. "Сховайте вашого глиста й слухайте, бо я ще не скінчив".

"Отже я затримав вас не через особисту ворожнечу до доктора Леонардо, хоча вонає в моїй душі (при цьому Дон Хозе Перейра зробив красномовний жест зауером у бік доктора Леонардо, а той тільки знизав плечима), і також не через те, що мене вбито в херсонських степах, а з цілком іншої причини.

Вам не можна їхати на станцію. Той самий могутній вершитель моєї й вашої долі, що примусив мене, тираноборця, тікати в херсонським степу від куркулів на сміх усій читацькій публіці, той самий, що так довго не давав з'єднатись докторові Леонардо з прекрасною Альчестою, що деяким читачам аж слина звисала з губи, той самий творець не може пустити вас на станцію. Редактори й критики б ззіли того творця живцем, щоб він примусив пролетарського студента Перебийноса платити черепаці аж про три карбованці за підводу.

Отже студент Перебийніс піде на станцію пішки і переживе при цьому все, що належить йому пережити згідно з пляном. Доктор Леонардо і прекрасна Альчеста з'єднаються нарешті (при цих словах прекрасна Альчеста соромливо сховала личко між небувалих долонь) в хаті доброго древносадня на розраду здоровим, повним життям читачам цієї їхньої повісти. Безпритульний велетенко, замість їхати на Ростів, поїде експресом на Москву.

А селянин черепаха сьогодні вип'є, а взавтра сонний і хмільний, привезе сюди в Слобожанську Швайцарію цілий букет справжнього, свіжого нового життя — якого саме, я зараз не уповноважений викривати".

"А тепер прощайте ті, кого я любив, і ті, кого я ненавидів. Моє місце тепер у Іспанії і навіть творець мій, вершитель судьбів моїх і фортуна, не сміє мене тут затримувати. Прощайте".

Дон Хозе Перейра глибоко зідхнув і провалився, як стояв, в тартарари.

IV

Немов уражені громовицею, стояли герої цієї повісти. Перший опам'ятався учений доктор Леонардо і блискавично одшукавши флякони з йодом і касторкою, кинувся допомагати своєму ворогові. Але було вже пізно. Дон Хозе Перейра з рудим сетером Родольфо, з зауером, з часописом "червоний Перець" без сліду згинув у тартарарах. Всі тільки чхнули по разі від слідів перцю, та десь глибоко внизу ніби чути було слабкий відгомін ходи й вигуків: "За ногу, херес мадейра, естевано деля мадре, за ногу!" Але й цей відгомін скоро завмер у чорних надрах тартарар.

V

Тим часом на живій землі почалися надзвичайні, глибокі, великої, незмірної ваги зміни. У вогкій високій траві край крижневого озера заграла прикра дисонантна дерчітка, хоча близько за трьома куцями метушилися люди, шукаючи Дона Хозе Перейра. Це перший одгукнувся на ті надзвичайні зміни самотній деркач. Він дирчав довго і страшно, жовтим оком нагледів у прикорнях трави синього жука геотрупа, що нюхом ішов до свіжої купи кінського гною, подарованого лісовій природі вірним конем Володькою, і жук теж відчув зміни в природі, Глибоко зідхнув жук, набираючи свіжіше повітря в могутні трахеї, зідхнув ще раз і ще раз і зрозумів, що пора не йти, а летіти на солодкий пах кінського яблука. Бржзз! підлетів синій жук геотруп, але зачепився об грубу осичину і ображено впав коло неї. Уставши на довгі жовті ноги, деркач перервав меланхолійну какофонію і зів жука, розбивши як горіх його синій панцер — деркачеві кортіло пити, але щось сталося в природі і він знову завів дерчітку в траві коло крижневого озера.

VI

У крижневому озері теж законився якийсь початок. Все воно тихо заросло осокою, осока, як снопи, витикалася на купинах. Тихо жила, вічно плаваючи між купинами, рясна зелена ряска. Кущі верболозу звисли над топкими берегами і половину вкрили невеликого озера — воно було як напівзаплющене густими зеленими віями водяне око. Але око все ж таки дивилося водяною чистиною по середині, малим плесом відбивало небо і в плесі, мов ока ірис, ріс ірис і різак, і рогіз.

Крижні спали недалеко цього плеса, склавши голови під крила. Найніжніший соняшний вітерець поволі-воленьки, немов дзигарів стрілка, гонив сонні перісті тіла з-посеред купин на чисте, й усі сні крижні кволо інстинктивно боронилися лапками од пливу і знову, не прокидаючись, запливали між осоку.

Перший прокинувся старий селех, він линяв, йому долігали воші. Старий боєць витяг голову на жилавій шиї, де вже позначалася біла зимова рихва, і вдихнув повітря. Він зрозумів, що прокинувся не від вошей. У природі, в повітрі заходили якісь незвичайні зміни і він не міг довше спати. Він захлопав крилами і засичав. І от недалеко його кахнула молода крижачка, його остання любов і вірна учениця довговічної мудрости.

VII

У куцах, де метушилися люди, уже завмер остатній відгомін Перейрової ходи в тартарарах і деркач оце доїдав синього жука; була тиша, голос крижачки почула прекрасна Альчеста.

"Слухайте, слухайте!" гукнула вона дзвінко і ясно. "Що це за звук? чи то не цей нещасливий еспанець крехче від зусиль, землею видаючись з темних жахливих тартарар на ясний світ вечірній?"

"То жаба", пояснив добрий древонасадець. "Жаби родяться з землі, от як овес, або пшениця після дощу, хоча ніхто їх не сіяв. Жаби крехчуть перед дощем, бо знають, що в дощ народяться нові жаби і буде їм весела кумпанія".

"Ні, то не жаба", сиплим шепотом трудно вимовив студент Перебийніс. "Я знаю, що це. Дайте мені вашу рушницю. Один, два, три, чотири, сім, одинадцять", порахував він мідні патрони і взяв з рук доктора Леонардо непотрібну тому берданку.

Ще зміни, надзвичайні зміни в природі не дійшли до свідомости грубого людського організму, і студент Перебийніс не міг їх відчутти. Але короткий звук з крижневого озера пронизав йому вуха як клич архангельської сурми. З-за халяви він вихопив фінського ножа і кинувся до кущів. "Не пускайте його, що він хоче!" кричала, мов чайка, прекрасна Альчеста, що до неї любов стільки поруйнувала молодих доль. Але доктор Леонардо ніжно взяв її за неповторні плечі, легкі на око і важкі, як нагрітий сонцем виноград, у його руках.

VIII

З кущів долетів дзвін і тріск, і хруст, і сік. То студент Орест Перебийніс рубав гілля на засідку — він добрав, що то кричала крижачка і готувався до моменту, коли полетять крижні на хлібні поля. Він забув усе, пожадливим оком він вибирав найрясніші, найбуйніші галузі, рубав їх і складав на купу, аж скоро тільки голова його витикалася з-посеред зеленого полум'я багаття, ніби він сам замірявся себе спалити як індієць на повільнім вогневі вогкого листя.

"Покиньмо його!" стиха сказав доктор Леонардо, "він ще не дозрів до любови. Пам'ятаєш той коридор в очеретах, де він забув про тебе. Ти забула, ти забула сама, що було тоді в небі? У небі летів ключ качок, і Орест забув про Альчесту. Покиньмо його і не заваджатимемо йому божеволіти в куцах край крижневого озера. Ходімо, дорога Альчесто. Ходімо, добрий древонасадче!"

IX

Ні доктор Леонардо, ні прекрасна Альчеста, ні добрий древонасадець не відчували ще таємної зміни, що верстала собі путь у природі. Вони знову вибралися горячою стежкою до шале доброго древонасадця, і от на тій самій галяві, де колись коханці втратили один одного, їм треба було спинитися для відпочинку. Спідня половина галяви ще гуляла під сонцем, але горішня вже затопла в вогкій тіні. Там прекрасна Альчеста вибрала собі пенька, щоб посидіти, але, не дійшовши пня, побачила щось надзвичайне внизу під горами.

Половина мосту через Дінець ще була, але половини вже не було — натомість коливалася біла хмара, що пожерла вже й придорожні шелюги і випила половину води з великого Дінця.

"Це — вечірній туман!" сказав доктор Леонардо і, дійшовши сам вогкої сутемряви, теж перейнявся великою зміною в природі.

Інакше увіходили і інакше видихнули його груди — глибше і солодше, ніж доти. Це законився вечір, і сонце готове було запасти за обрій. Ураз швидко закалатало йому серце, здригнулись коліна і він боязко випустив теплу руку прекрасної Альчести.

Добрий древонасадець зігнувся, як корява верба над ставком, і зірвав якусь рослину.

"Оця травичка", сказав він, "теж допомагає від хворости", і приєднав її до цілої купи листя й трави, що вже була в його кашкеті. "Як прийдемо додому, я вас вилікую. Оцей листочок — від пранців, оця квіточка — від наговору, оце зіллячко — від уроків, від пристріту тобто".

"Як же ви ними лікуєте?" спитав доктор Леонардо неживим голосом. "Я ж теж трохи доктор". І він опустився, як стояв, на траву.

"А як", розважно сказав добрий древносадець. "Потовчу оце все, настою на горілці гамузом і пийте. Одне не допоможе, так друге підсобить. Тут тридцять три трави буде в одному настої. То вже ж, я думаю, хоч яка з них та й вижене хворобу, не ця, так друга".

Але доктор Леонардо Пацці не слухав його. Він думав про людську долю. Він знову ремствував на викривлення людської природи.

Людина — денний звір, деревесний денний звір. Уночі людина ховається від холоду й ворогів. Уночі людина спить, натомлена й налякана.

З якої ж речі те, що тепер має відбутися в нього з прекрасною Альчестою після довгих років подорожі, по довгих ночах поспиту і випроби, по довгих днях відлюблення, з якої речі це мало статися вночі, між ними, перевтомленими і переляканими вночі, а не серед ясного дня, під ясным небом?

Він почував себе як той злодій, божевільний amator малярства, що вкрав мадонну Кривеллі і осліп, не зміг на неї дивитись. Він почував себе як той легендарний дервіш, що через усе життя йшов понад морями і над гори, щоб побачити Каабу, дійшов до неї вночі і, не втерпівши чекати до ранку, завісився на своїй чалмі коло самих дверей Кааби. Доктор Леонардо, учений, медик і природознавець, ремствував на спотворення людської натури і боявся.

Він боявся, що тепер, коли він уже стоїть перед дверима Кааби і вони розчиняться перед ним, він не зможе туди увійти і впаде неживий. А після того зоставалося тільки завіситися. Доктор Леонардо поволі стяг з себе шкіряний подорожній пояс і провів по ньому роздумливими пальцями. Але тоді краще завіситись, не побачивши дверей Кааби — цей ремінь витримає його тіло — доктор Леонардо випустив ремінь з пальців і став оглядатися навколо, роздивляючись на вікодавні дуби. Пояс упав коло нього на траву.

"Леонардо, любий", зацвів у свідомості його теплий безкрай голос. "Я піду вперед з цим добрим дідом. Тобі нема чого ховатись. Я розумію тебе і підожду вище, на стежці. Роби, що тобі треба".

Х

Доктор Леонардо швидким рухом підняв пояса. "Мені нічого не треба", посміхнувся він. "Я йду з тобою".

І вони дійшли стежкою до шале доброго древносадеця. Альчеста забігла трішки наперед і розчинила двері перед Леонардо, зробивши прекрасний реверанс.

Тим часом природа висипала, немов з квітчастого подолу грушки, познаку за познакою того, що зайшов вечір і западало сонце за землю. У житі прокинувся заєць, про всякий випадок злякався і втік, але, пробігши з півкілометра, зчувся, що життя в житі пахло прекрасно, і повернувся на пашу.

На узліссі з нори виліз лис і довго вслухався носом у теплі запахи, що пливли за вітром. Нарешті, дібравши серед безладного хору ароматів ховрашкових, жаб'ячих, собачих, людських, коров'ячих, конячих і заячих запах дохлого барана, вирішив і

вирушив прогулятися у ту сторону, де лежала ця делікатеса.

Туман, немов німий сом, мовчки підплив і заглинув усі ріки, річки та озера, і на крижневому озері качки почали нудитись. чимраз частіше вони випростували крила, лопотіли і молода крижачка тривожним кличним звуком викликала сусідні озера на відповідь.

Стедент Перебийніс нарешті скінчив різати гілля і зчувся, що нарубав на п'ять засідок. Тож він ухопив чималу в'язку і побіг, тремтячи від хвилювання, на сусідню воду, понад яку мали летіти качки з лісових озір. Там при березі він позастромлював гілля колом, усередині зробив сідало і забрався туди, чекати, поки полетять крижні.

чимраз тоскніше кричала крижачка, але дуже поволі в її наївну неграмотну голівку заходили рвучкі потяги й потуги, помалу-малу оформлюючись у думку: летіти!

XI

Та й то думка ця аж ніяк не була подібна бодай до тих процесів, що відбуваються в голові історика зоологічної літератури. Історик зоологічної літератури мислить приблизно таким способом:

У животі своєму він чує наясне шкабурчання, і відчуває ніби якусь неприємну порожнечу. Та порожнеча, як пишеться в хеміях, стремить заповнитись одбивною котлетою з горошком, гур'ївською кашею і пльомбіром. Так зароджується перша думка — поїсти.

Одночасно язик подає про себе знаки, що він ніби висох і міг би освіжитися спиртом, розведеним водою і заправленим калканом, чи зубрівкою. Так законяється друга теза — випити. єднаючись з першою тезою, вона дає першу мислительну операцію — акт комбінаторного мислення: випити й закусити!

Розвиваючись далі, ті процеси ускладнюються, доходячи ефемерних тонкощів аналітичного порядку. Випити й закусити — але за які гроші.

Математичні операції — облік та аддиція грошей в кишені показують йому, що зайвих сум окрім призначених на прозаїчне, буденне прожиття в істориковій кишені немає. Так народжується третя теза — підробити ще грошей, а на ті, щое випити й закусити.

Після цього правда синтетичні процеси ідуть уже порівняно просто. Жертву знайти просто — цеє той самий кільчатий черв'як, що живе на дні Тихого океану біля Малайського архіпелагу. Він водиться тільки в цім самім місці і ніде більше. Ні один професор ще не написав ні одної строчки про цього гробака.

На двох заспиртованих екземплярах червачка, геолог виявляє з чого той червак живе, що він їсть, як він парується, чим він відрізняється від інших черваків, чому він становить собою зовсім нову відмінну породу, при цьому зоологові не на хвилину не виходить з голови, що, власне, спирт у банці пропадає по дурному — і пишеться стаття.

Ця статтяє початок наукової кар'єри зоолога. Байдуже, що людськості нема ні найменшого діла до цих черваків, байдуже, що актуальні теми аж кричать до нього з усіх усюд — на актуальних темах не зробиш кар'єри — там усе вже відкрито і розроблено. Зоолог їде в ресторан. Випити й закусити.

Все це, звичайно дуже складно і показує, що людинає вінець усіх тварин. У примітивній же... голові відбувається тільки от що:

ХІІ

Прохолода! Госкний крик! сти! сти! сти тверде, солодке, сухе! Досить води! сти пшеницю!

А крила вже самі розправляються. А ноги самі відштовхуються від води. І раптом — шум крил. У старого селезня виспіли й закінчились натиски почувань. Він зірвався й летить. Шум крил! сти! Небезпека! Летять! Летіти!

І от крижачка вже летить, наздоганяючи темні тіла перед собою. Навколо, здаду, спереду шум крил. У м'язах щезає останній слід сонної інерції. Не летіти однією пугттю; нею сотні літ летіли прадіди качиноного роду — з лісових озір, над лісовими озерами, на степ!

ХІІІ

Сонце остаточно запало в душі студента Ореста Перебийноса, вечір перейняв усю душу його від пліч і до п'ят і в кожній прожилці його гігантського тіла пульсував один усюдисущий льозунг — починається вечірній літ. Дон Хозе Перейра і його містичне, чудесне зникнення, доктор Леонардо, прекрасна Альчеста, селянин черепаха, добрий древонасадець, безпритульний і навіть сало, з якого Орест мав жити цілий місяць, затанцювали і зникли в темряві, взявши один одного за руки. На одну коротку мить ще виринуло сало, нашпиговане значками диференціалів та інтегралів, грізно посміхнулось, виблиснуло окулярами професора Струве і помчало геть у дикім фанданго, крутячись як кавалер навколо прекрасної Альчести.

Зоставалась сама переднічна природа, і вся вона була — чекання.

чекав темний луг — осики йому ледве тремтіли. чекала вода — вітрець ледь-ледь гнав по ній брижі. чекав очерет — і помалу чорнішав. чекала водяна курочка, щоб невідомий студент пішов геть від озера і знову ховала голівку в хащі.

Тільки сам студент Перебийніс уже не міг довше чекати. Як довгий стогін, видерлося йому з грудей могутнє, силоміць стримуване, зідхання, аж зашелестіла і вгнулася під тим подихом чорна осока навколо озера.

Студент Перебийніс, зідхнувши глибоко, раптом знову побачив усе, що було навкруги нього. Просто перед очима, за озером стримів чорний сосновий бір — як черепаховий гребінь. На невеликому озері ріс ситняг і скільки очеретин витягли до

неба китайські вартові списи. Піднявшись від того, що пала вода, латаття скоцюрбилося, вигнулось і витяглося у тисячу фантастичних форм, озеро стало як нічний цвинтар людських і звірячих фантоматичних черепів, потоптаних і покопирсаних кінним боєм уночі.

Над головою нарешті засвистіло — тс-с-с-с-с! поволі й певно. Це був перший крижень. Перебийніс вистрелив, не влучив і збожеволів. Назвиш, навбіч, навперед, назад сюрчали крила, крижні кружляли над озером, крижем розхрищувались угорі, з виплеском ляскали по воді, з гуркотом, як нічний потяг, поривалися з води вгору крижні.

Рушниця залякла в Орестових руках, він зстиг і не міг стріляти, зачарований грізною музикою крил. Здавалося, симфонічна оркестра чорного вечора грала легенду про мертвого крижня. Перебийніс слухав її грозових слів, утамувавши подих.

Плесо спить. В очерет
Тікають перелякані брижі.
Келех ночі налив у плав,
Келех ніччю по вінця — мла! і от
Над щетиною бору
Появляється Мертвий Крижень.

XIV

Крила йому свистять залізни,
Оливом повні потужні жили,
Він летить — і пізні
Птахи ховають голови під крила.
Трава тремтить у чорній воді.
Поволі він облітає озеро,
Голову витяг вперед, вперед, вперед,
Залізни крила січуть очерет,
На коліна падають лози.
І от стрілець починає бить,
Божевільними пальцями шукає набоїв,
Б'є і б'є, а Мертвий Крижень свистить
Усе ближче, все нижче над головою.
І коли ранок встає, змучений в смерть
Борнею коло чорного бору,
човен, води повний вщерть.
Гойдає тіло з пониклою головою.
— Тіло стрільця, убитого вчора
З його останнього набою.

XV

"Одчини вікно", сказала прекрасна Альчеста, "тут можна задихнутись". І от, не зміркувавши, що він робить, доктор Леонардо штовхнув малесеньку ряму — і в кімнату влетіли вечори.

Вечір був не один — це були вечори, десятки, сотні малих, свіжих, вогких вечорів, і вони зразу ж забреніли над головами коханців. Кривобока лампа блимала на кривобокому комоді і саме до неї летіли й бреніли незчисленні вечори.

"Це дзвенить наше кохання в темряві", сказала прекрасна Альчеста. "Це дзвенять нескінченні дні подорожі, повні непевної, неповної любови. Зараз древонасадець захропе, уві сні пиляючи дрова, і тоді для нас почнеться нове життя. Це дзвенить наше кохання в темряві".

"Боюсь, що ні", одповів доктор Леонардо і прикрим рухом зачинив вікно. "Вийдім у ліс і послухаймо там, що це бренить і дзвенить між нами і зорями".

Він знову одчинив вікно і вистрибнув просто в ніч. Несподіваним рухом він узяв прекрасну Альчесту рукою. Не раз він носив її на руках, оце тільки він виніс її з хати, і руки його і її тіло були звичайні руки і прекрасне жіноче тіло.

Тепер оця йогоєдина рука наче стала чужа — ніби це була її рука. Тепер оце її тіло немов стало своє — ніби це було його тіло.

Вона теж відчула цей вимін і зацікавилася. Неначе його кров пульсувала там, де лежала його рука, і кров ця підступала їй до серця. Вона не дихала, щоб не одриватися від цієї руки, ніби оце тільки сама народила її, цю надзвичайну руку.

Зненацька доктор Леонардо прикрим поривом висмикнув свою руку і з усього вимаху вдарив по ній долонею.

Прекрасна Альчеста здригнулася від жаху і образи. Гнів її був такий сильний і холодний, що вона навіть не схопилася на ноги. Після сварки можна простити, але для зневаги немає замирення. Вона спокійно випросталася, щоб навіки розлучитися з Леонардо, не віддаляючись від нього ні на ступінь. Але в цю мить її щось смертельно вколало в шию, тоді в повіко, тобі в ті самі уста, на яких заросилися слова довічного розставання.

"Комарі!" сказав доктор Леонардо. "Оце ті вечори, що дзвеніли й бреніли, коли я відчинив їм вікно до кривобокої лампки".

Він вийняв з кишені газету. "От тобі номер газети "Воче-Дель-Пополо", в якому сказано, що Дон Хозе Перейра загинув у херсонських степах. Візьми цю газету і вибий нею комарів у хаті. Вони всі зберуться над лампкою і тобі буде легко їх знищити. Тільки не відчиняй вікна, поки не загасиш лампки. Я ж прийду небавом".

І перенісши прекрасну Альчесту знову вікном у хатинку, учений доктор Леонардо зостався стояти коло призьби, між хатою і ніччю.

XVI

Комарі сідали йому на очі, на руки, на вуха, на високого лоба, на шию там, де кінчалися ніжні косички волосся, кололи його крізь сорочку, а один з них, знайшовши непрошнуровану дірочку в черевикові, показав цю путь іншим, відразу десять жал уп'ялися в Леонардову ногу, але він стояв нерухомо, бо і в нього увійшов великий вечір природи.

Насамперед він глибоко і свіжо зідхнув і зненацька почув тисячу нічних сцілющих запахів і прохолод. Прохолода сіна, що лежало копицею десь у темряві перед ним, полетіла, підхопила на крила сотні невідомих квітів, якісь вечірні смоли і смовді, якісь ліси ясенів, дубів, осик, беріз і сосон неслись на нього, переростали його, він умирав і виростав ясокорем, розвів руки, і руки зашелестіли листям, напіврозкрив рота, і рот розцвів суцвіттям усіх квітів лісу. Він гарячково роззувся, і трави проросли, травіші від шовку між його потомлених пальців.

Так стояв він довго і нарешті на смів розплющити очі і з жахом побачив, що земля лісова виросла до неба, а небо упало на землю. Уже зорі світили крізь ліс, як крізь хмари, а небо все ближче, усе нижчеєдалося з землею. Він ще ширше розплющив очі і став як сліпий. Він не бачив нічого — перед його очима було все, і він сам був — усе.

Якийсь комар, упившись до смерті, знявся з його вуст і тихо подзвенів геть у неймовірну нігич. Він полетів умирати, і от яке було його сольо:

Вночі

дзвенить

комар.

Встають поля, підводяться гаї

І ріки підіймаються до хмар.

І хто я, я не знаю уночі

І яке століття завтра настає

І чи

Не качка оце скрикнула у сні.

Вночі

дзвенить

комар

Встають поля, підводяться гаї

І мовчки підіймаються до хмар.

В цю мить ув озеро, над яким тремтів Орест Перебийніс, увійшла климова корова.

XVII

Климова корова заблукала в лісі, відбившись від череди, бо скільки не гейкав на ню підпасич Омелько, вона чимраз далі ухилялася до озір, де можна було напхатись грубою, сочистою травою вщерть.

Орест Перебийніс саме вичуняв від того містичного тремту, що охоплює всяку

нормальну людину в час вечірнього крижневого перелету, коли зачув якийсь чудний звук, ніби хтось ілляв із джбану воду. Вдивляючися в темряву, він побачив дві розкарячені задні ноги, з-поміж яких на вогку землю ллявся безкрайї потік.

Корова стояла просто перед ним, на захід, саме там, де найсправніше можна було стріляти проти вечірнього неба. Перша думка йому була рубнути шротом просто в розковирювате джерело наскінченного потоку, але студент Перебийніс сам був бідак-селянин з походження і пам'ятав, що тоє молоко для голопузих дитинчат.

Потік ілляв і дзюрив вогкою землею надозір'я, знаходячи собі ричище до озера. Ілляло і дзюрчало так довго, що, здавалося, озеро почало набрякати від прибуваної води. Нарешті потік став меншати, звук завмирав і хвіст, що сигнальним бунчуком стирчав проти неба, заспокоєно спустився межі розкарячені ноги.

Крижні знову почали вертатися над озеро і студент Перебийніс перевірів заправу в рушниці. Він так ще й не стріляв після першого промаху. Він звів рушницю до плеча, націялючи в крижня, що вже спускав лапки, сідаючи над ситнягом.

Але раптом крижень конвульсійно втяг лапки з жахом залопотав крильми і зник з очей, зачувши новий грізніший звук. То ревла корова, згадавши свою череду, виконуючи громадську функцію гуртування. Вона, правда, і гадки не мала вертатися додому від такого травистого озера, але предковіцький закон, ще з тих часів, коли її прадіди були сірими турами, наказував їй ревти до втраченого гурту.

Поревівши скільки треба, вона взялася рвати жирну траву. Далі знову трохи поревла, тоді знову пожерла. Потому знову поревла, тоді поїла. Тоді знову поревла, і уп'ять попаслась.

Студентові Перебийносові так і свербіло ляснути її дрібним шротом десь по передніх ногах, щоб не зачепити молочної ферми. Але він зміркував, що тоді вона ревтиме безнастанно, ще й увіб'ється глибше в воду, щоб утамувати біль. З одчаєм і скрухою в надломленім серці він звівся іти геть. У цю мить корова перестала ревти і пастиь. Перебийніс знову присів, хоч і погано сповірявся на коров'ячу етику. Десь ще раз засвистів запізнілий крижень, корова повернула морду до озера і мовчки шубовснула просто в воду, топаючи, хлюпаючи, сопучи, шукаючи жирнішої трави.

XVIII

Доктор Леонардо увійшов у хату, ступаючи обачно, немов ніс у руках тисячомінаретну, мільйоннострунну, тонкодзвінну скляну побудову, що могла всяку мить посипатися, поруйнована в пісок, долі. Обличчя, вуха, шия, руки, ноги йому аж горіли, пожалені комарами, але він цього не знав. Він підійшов до дерев'яного ліжка, де в купі подушок, рядюг, плахт і покривал біліла крізь ніч прекрасна Альчеста, світліша від мрійносивого сяєва селянського полотна.

Вона була супокійна і навіть трохи соннива. У просту протилежність тому, що написано в книгах, романах і повістях, що проспівано в романсах, піснях, шансонах і

аріях, жінки в любови холодніші від чоловіків. Може тому, що для самця — любове кінець історії, а для самиці — початок.

На цьому слові прекрасні читачки ладні закрити цю книгу і шпурнути її під канапу за таку нахабну авторову презумпцію (хоча ні одна з них, прекрасних читачок, не знає, на жаль, що таке презумпція). Але мова не йде про присутніх. Прекрасні читачки насправді ті тремтливі, ніжні, соромливі, вогненні мімоси, про які написано в книгах і проспівано в піснях. Тільки прекрасна Альчеста була супокійна і навіть трохи соннива. Тому вона елегантним жестом простягла руки до заанімілого, потойбічного Леонарда, і він сів край дерев'яного ліжка.

Він мовчав і сидів непорушний. Він думав про довгі роки подорожі з прекрасною Альчестою, прекрасні незавершені роки. Сьогодні вони мали завершитися вперше.

Він знав, що і для нього це перше завершення не буде останнє, що другі й треті ночі будуть розкішніші й повніші від цієї боязкої й дикої. Але він знав також, що тій розкоші й повноті скоро буде край, нехай місяць, нехай півроку, але вони висхнуть і осиплються. Прийде час, і загине велика Троя, і прекрасна Альчеста так достеменно хвилюватиметься і чекатиме, як він тепер хвилюється і чекає. Але він тоді буде чимраз частіше підводити голову і шукати очима в світі інших жінок, бодай гірших і слабших від прекрасної Альчести. Не кажучи вже про прекрасних читачок цієї книги, що видаватимуться йому тоді недосяжними, неймовірними, небесними істотами.

Все це пережив він уперед, сидячи край дерев'яного ліжка, на якому біліла прекрасна Альчеста, світліша серед ночі від туманових хмар селянського полотна. Так, тепер вона була прекрасна. Більше того — поза нею нічого не було в світі. Він був немов Калігула, що хотів об'єднати все людство в однім тілі, щоб одрубати йому голову одним ударом. Він об'єднав усе жіноцтво в однім тілі, щоб одразу запліднити цілий світ. І він наважився це зробити.

XIX

Коли вони, немов діти, лежали поруч себе, йому здавалося, що він справді став дитинчам і лежав тепло коло своєї матері. Ніжно, авторитетно і любовно вона влаштувала його як хлоп'я, ніби йому справді треба було тільки заснути солодко в теплому гніздечку.

І от, зігріваючись коло неї, він ріс і ріс і ріс, ставав парубком, ставав дорослою людиною, ставав чоловіком, а вона чимраз меншала, була чимраз дівочіша і нарешті стала малим, пустотливим дівчам. Що довше гралась вони, то менше йому хотілося гратись. М'язи його робились певніші й тугіші, він ставав, як сталь, і вона починала його боятись.

Саме тоді, як мали завершитися довгі роки подорожі, розчахли двері і увійшов добрий древонасадець.

"Звиняйте", сказав він, "а я ж забув вам дати ліки від усякої хворости. От

спробуйте випити, і вам оце враз полегшає".

У руках йому була горілчана пляшка набгом напхана сцілющим зіллям, що вело зелене існування в потемнілому спиртові.

"Так ви випийте", сказав він і вийшов з хати.

Доктор Леонардо схопився з ліжка і почав ходити по кімнаті, палячи папіросу по папіросі. Подекуди він підходив до кривобокого комода і давав йому стусана ногою. Коли нарешті в сусідній хаті знову захропло, як у давно неремонтованому моторі, він узявся до роботи.

Кривобокий комод він перетяг через усю кімнату і в шухлядки всяку чисто вагу, яку тільки міг знайти в хаті. Згори він навалив каменюку, на якій у кутку був стояв цебер з водою. Цебер теж уместився на комоді поруч із каменюкою. Два ослони навхрест лягли поверх комода. Він забрав з ліжка більшу половину подушок і рядюк і завалив ними двері згори.

Шукаючи важких речей, він надибав десь старого мідного п'ятака, зважив його в руці і теж поклав згори на барикаду. Потому він знову сів край дерев'яного ліжка, на якому біліла прекрасна Альчеста, ніччю світліша від святих сувоїв селянського полотна. І знову як не було ярости.

XX

Так сидів він довго, аж почув хтось плакав за вікном, не тихо плакав плачем давньої удовиці, а завивав і скавчав, як чоловік, кому силоміць одрубано руки і він хоче зубами перегризти ворогам пельку.

Це був новий гість із найглибшої ночі, що перейшов двадцять п'ять кілометрів лісом від свого житла, щоб тільки прийти до хутора, де він знав, що його ніхто не прийме до хати.

Ті двадцять п'ять кілометрів він ішов не шляхом і навіть не стежками, а навпростець через яри й гори, проз кущі й чагар, крізь буревали й вітроломи. Ні разу не ступив він розважно там, де бувала людська нога і такі місця перебігав, як вовк, як вітер, як дикий звір, не оглядаючись назад.

Він підійшов до хутора і завив, бо знав, що ніхто не пустить його до хати, а йому цієї ж ночі треба було вертати назад за двадцять п'ять кілометрів через яри й гори, проз чагар і кущі, крізь вітроломи й буревали.

Прекрасна Альчеста схопилася з ліжка і всім тілом приникла до Леонарда. Але доктор Леонардо не виявив ніяких познач хвилювання.

"Це вовк", сказав він. "Коли його ніхто не прожене, він може, бува, вкрати гуску, а то й зарізати лоша. Імовірно, що він дуже хоче їсти".

"Але нас він не з'їсть?" спитала прекрасна Альчеста з властивою південцям гіперболічною уявою про вовків.

"Ні", коротко відповів Леонардо. "Покинь думати про нього. У насє страшніші й поважніші справи".

І сірий зайда з лісів знову зблизив коханців, роз'єднаних добрим древонасадцем.

XXI

Сам зайда ніби добрав, що він непотрібний, а може занюхав десь собак, тільки він відійшов назад і став обходити хутір обережним, широким колом.

Це був ще молодий вовк — п'ятиліток, але прекрасний вояка і випробуваний боєць. Дарма що він був худий, як турецький святий, що ребра стирчали йому з-під шерsti, що на стегнах немов два роги, випиналися голі кістки, але всі м'язи його сухого тіла були скоординовані бездоганно, він пройшов двадцять п'ять кілометрів і міг пробігти ще п'ятдесят і не захекався б. Він легко міг би зарізати дворічне лоша, та голод і тренінг спонукували його на ще більші подвиги.

Обійшовши три четверті хутора, він схопив запах коня з південним вітром: до запаху цього не домішувалися аромати гною і ам'ячний дух стайні. Запаховий образ коня опукло вставав з зеленого оточення травнистих ароматів; це був індивідуальний портрет здорового, годованого коня, але чужого для цих містин.

П'ятиліток почав обережно наближатись до апетитного портрету, ідучи зигзагом так, щоб ні на одну мить кінь не міг потягти носом з-під вітру його власний запах.

Кінь-чужинець спокійно пасся коло загорожі скрайньої південної хати, де хутір сходив до бічних заток Дінця. Він був стриножений, але це не дуже йому заваджало, бо трави росло тут привілля і не треба було її шукати.

Хазяїн його був у хаті і довго не виходив звідти, тож кінь упорався витягти з підводи торбу з вівсом, розгриз її і заклав субстанціяльний фундамент для легкої трав'яної закуски, якої йому вистачало на всю ніч. Він стрибнув двічі і в цю мить трохи перекинувся вітер. Кінь заклав вуха і став, готуючись скакати за своє життя до ранку — бо на одну коротку секунду він зачув запах вовка.

Але він забув, що передні ноги йому зв'язувало путо. Це був вірний кінь Володька, кінь селянина черепахи.

XXII

П'ятиліток уже йшов просто на коня, залягаючи під кожним кущем і розпалюючись чимрах яріше. З коротких стрибків, що долітали до його слуху, він урозумів, що кінь був стриножений і твердо постановив будь-що-будь ззісти його — такий кінь не міг не оборонятись, ні тікати.

П'ятиліток перейшов галявинку до останнього дубового кущика і ліг у цьому кущі. Кінь стояв непорушний і тільки дико сопів та харчав. Далі чекати було непотрібно і п'ятиліток вийшов з куща.

Саме тоді селянин черепаха вийшов з кумової хати перевітритись і виригнути ту частину горілки, що вже не давала йому сидіти і хилила ноги його на сон.

П'яний, як ніч, він підійшов до підводи і звичним жестом помацав по рядюзі,

перевіряючи чи всі речі на місці. П'яний, як дим, він проте одразу завважив, що немає торби з вівсом.

На одну хвилинку він замислився. Перший проєкт у нього був такий: піти й провалити череп кумові пляшкою, щоб не крав вівса. Але селянин черепаха добре і п'яно пам'ятав, що хазяїн Клим не виходив з хати.

Ясно було — хоч у голові все йшло обертом, хоч зорі налазили одна на одну, хоч у воза скрізь були колеса, колеса й колеса, на які він поспіль тричі налітав коліном — ясно було, як тверезому вдень, що овес украв вірний кінь Володька.

Отже селянин черепаха заніс руку з порожньою пляшкою над свою голову і, баянкуючи немов на цирковій линві, спробував дійти до вірного коня Володьки.

Коли він виринув з глибокої тіні на місячне гало, він спостеріг, що вірний кінь Володька не їсть, а застиг у дикій жахливій позі, коло нього ж недалеко лежить здоровенний сірий собака.

Цей факт поклав край його ваганням. Собака не міг украсти овес, це правда, але навіщо ж карати свого вірного коня Володьку, коли можна скарати чужого сірого собаку.

Це було настільки очевидно, що селянин черепаха розмахнувся пляшкою і пустив нею в собаку. Хльось! боляче рубонула вона по ребрах. Собака стрибнув і зник з очей. Ні звука! Селянин черепаха навіть почав сумніватись, чи він його влучив. Удар був здоровий, але собака не заскавчав. чому не скавчав собака? Селянин черепаха замислився. Його допитливий розум не любляв невирішених проблем. Він узявся до проблеми досконально.

Попереду він виригав на траву частину горілки разом з неперетравленими шматками кислого огірка і всяким капустиано-буряковим хоботтям. Він удивлявся пильно в вириганий матеріал, але там не знаходив рішення проблеми про мовчазного собаку.

Підвода з шістьма колесами, вірний кінь Володька з шістьма ногами і двома головами, зорі, що налазили одна на одну, як горобці — все це були чудові конкретні факти, але і в них не було сліду до проблеми мовчазного собаки.

Селянин черепаха одригнув ще частину горіччано-огіркового крющону, і стало ясно, що без горілки цю справу не розбереш. Отже він, посварившись кулаком на підводу, на коня і на зорі, повагом подався назад до хати.

Тим часом п'ятиліток біг, не оглядаючись, до лісу.

XXIII

Уперше за життя свого він бачив коня, що стриножений, бився на таку відсталь по ребрах. Це був зачарований кінь, і п'ятиліток квапився покласти якнайбільше кілометрів між ним і собою. Проте в проворітті між двома гаями, де були три долинки, він спинився. Щось тюпало, хлипало і брьохало в середній долинці.

П'ятиліток забіг так, щоб потягти вітром: це була корова, сама в лісі, об такий порі. Вона була серед топкої долинки, по черево в воді, отже не могла ні бігти, ні

обороняться. П'ятиліток делікатно зайшов у воду, він ступав так, ніби йшов оксамитним килимом, і кожна лапа, як сестра, ступала в уже продавлену сестрою колибань. Щось поворухнулось у куцах за його спиною, і вовк спинився.

Замовкла і притихла також корова, їй уже почало здаватись, що пора б і додому. У її повільному мозкові важко затупали повільні спогади про всякі страшні запахи вночі, спогади ці задирали хвости і ревли, ремигали один одного і тяжко ляпали на землю свіжим коров'ячим гноем з переляку.

Затихло також у куцах за вовковою спиною, але п'ятиліток був не з таких, щоб забувати. Треба було обдивитися куці, і він повернувся до них мордою, силкуючись проти вітру розпізнати причину таємничого шелесту.

Раптом щось важенне, гостренне, вогненне ударило його просто в писк і одразу лісом шугнув близький грім. Він хотів тікати і не міг: очі йому засліпило, ніс не чув нічого і лапи скрючувались конвульсивно не в тому напрямі, що треба. Він не міг довше ні лякаться, ні бігти, ні навіть стояти. Він ліг і вмер.

Тоді з куців вийшов студент Орест Перебийніс і похмурою ходою побрів до нього. — Бродячий собака замість крижня! — гірко посміхались йому напівстулені уста. Але треба добити, щоб не мучився, і студент Орест Перебийніс засвітив сірника над трупом.

"Здоровенний псюга!" сказав він ухвально. "Акурат перебив йому носа. Але що це за порода? Це не сільський кабздох. Невже це німецька вівчарка? Це — вовк! Не може бути! Ні, це вовк!"

Хвиля буйної радості залляла Перебийносіву голову. Це, мабуть, чи не краще від крижня. Він підняв вовка за передні лапи і витяг перед собою. Голова вовка упала йому на плече і лягнула мертвими зубами.

Почувши цей ляск, климова корова далі вже не могла вагатись. Вона виповзла з болота і важко затюпала по лісі галопом. Вона задерла хвіст і ревла, і з переляку тяжкі балабухи гною з гупом ляпали на землю.

XXIV

Сирій вовк ізробив своє діло — він знову зблизив коханців, роз'єднаних добрим древонасадцем — і він умер. Тож доводиться, взявши за руки розумних читачів і прекрасних читачок, поспішати, скільки духу, до шале доброго древонасадця, де серед ночі біліла прекрасна Альчеста, світліша від каламутного шуму селянського полотна, а край дерев'яного ліжка сидів учений доктор Леонардо.

На жаль і на біду розумний читач із прекрасною читачкою спізналися на цілі три хвилини. Поки відбувалися події коло климової хати і побіч крижневого озера, вже встигли закінчитись довгі роки подорожі доктора Леонардо.

Він уже втиг устати і повалитися як сніп у дзвінке сіно, навалене на призьбі. І тут, лежачи, як неживий, у срібному від роси сні, він найнезвичайніші пережив секунди.

Затятий шопенгауеріянець, він поясняв собі ці секунди так, що задоволена,

пересичена воля заснула на мить, і визволений на цю коротку мить інтелект виблиснув, як далека блискавка серед глибокої темряви підневільного існування на службі у волі. От що пережив у осяйному від місяця сіні доктор Леонардо:

Живлюще тепло розійшлося по тілі, по руках, по ногах, дійшло самих пальців і заснуло. Усі м'язи охляли і розпустилися як сіль у літеплі. Тіло перестало існувати, те тіло, що за хвилину тому могло перевернути горілиць землю і запліднити прагнуло світ.

Ладо моє! Попливли самотворні образи, він не уявляв їх собі, він бачив їх перед собою крізь темряву, барвистіші від життя, яскравіші від галюцинацій.

Перед ним у сутьмі став Дон Хозе Перейра. Руки схрищені на грудях під киреєю. Обличчя сумне й суворе і брови схрищені зморшкою над хвороватими очима. Зморшка заглибилася і простяглася, і от це була долинка — в ній біг сірий вовк, зайда з далеких лісів. Жовті очі йому спалахнули в темряві, як фари, і от це був льокомотив, без наспи і без рейок, він вибирався болотом нагору і сичав між кущами. Куці настовбурчили вуха, як зайці, і шугнули врозтіч полями. Племенем у полях ішли поляни і добирали місце для веси, де оселитись, і от уже закучерявився дим і було так тихо — не затремтіло нієдине било, а дим звивався довгий — як дерево дим і насправді став деревом.

Дерево ж вийшло над підлісок і стануло серед літа, між землею і небом. Коріння його пронизало всю землю, крона його закрила хмари, у кору його, як жовтогарячий жучок, заповзло сонечко, і стало темно. Доктор Леонардо заснув.

XXV

Тим часом Дон Хозе Перейра, межі бровами кого біг сірий вовк туги, не спинився коло призьби, де лежало сонниве сіно, а ввійшов у кімнату і ліг коло прекрасної Альчести і вона віддалася йому, вшановуючи свою до нього ненависть. Він зник у передосвітньому тумані, намість його з вовчою шкурою зайшов дорогою студент Перебийніс напитись води до древонасадця і теж ліг коло прекрасної Альчести; доктор же Леонардо спав і бачив усе це в сіні вві сні. Орест Перебийніс тихо пішов далі, а в кімнату, розпалюваний старою ярістю, вдерся добрий древонасадець. Він випив сам свої універсальні ліки, зробився молодий і прекрасний, волосся під носом розквітло, як гіяцинти, ями на обличчі поросли замість щетини райським крином, і він теж став підлазити до прекрасної Альчести.

Та вона саме встала й була коло цебра з водою. Так сталося, що добрий древонасадець відразу витверезився від любови і від настоящего на спирті зілля і, мокрий, але ввічливий, спитав звичайненько в прекрасної Альчести, чи не пора наставляти самограйчика, щоб напитися їй чайку.

XXVI

А ніч, передчуваючи свою скору загибель, творила далі чудо за чудом. Селянин черепаха і хазяїн Клим остаточно замирилися і, поцілувавши один одного в вухо, постановили іти ловити рибу. Забрали з собою дві пляшки горілки і одну цибулину і, підготовані так, були пішли на Дінець. Забули тільки взяти вудки.

Але ніч творила диво за дивом і вудки їм не знадобилися. Селянин черепаха так і не зміг перейти через дорогу.

Це була зачарована ніч. Високо-високо він підіймав ногу, щоб ступити на шлях, але нога спускалася і він знову був у траві. І так через усю ніч він підіймав ногу аж до зірок, що сяяли просто над ним, і нога знову падала в траву, а він не посувався вперед ні на ступінь, хоча спину його міцно підтримувала й підпирала земля.

Клим же навпаки не міг підняти ногу. Нога його так добре спиралася на землю, що тільки землю пробивши, можна було її підняти. І зірок не бачив Клим, ані однієї. Перед очима йому була темна, вогка, беззоряна ніч, до того сира й піскувата, що земля набивалася йому межі зуби і в ніздрі.

XXVII

Від подиву й гніву й страху перед такими чудесами ночі селинин черепаха і хазяїн Клим заснули, не дійшовши Дінця.

А ніч, конаючи, творила далі чудо за чудом. Потяг народив на станції цілу купу малих дитинчат, не таких, що боязко чіпляються за материні клунки і обтирають віскряки об спідницю, а веселих, сміливих дитинчат, що тільки народившись від потяга, захопили станцію і перон, мав ластівки, що з мільйоновим цвірготом обсідають поночі очерет Білого озера.

Із ними на перон вийшов невеликий чоловічок з чорними вусами, у засмальцьованому кепі. Це й був слюсар Шарабан і він почав натоптувати в люльку тютюнець. Він чекав світанку.

Та до світанку ще було неблизько, і ніч знову творила чудо за чудом.

Студент Перебийніс дещо тривожно спостеріг, що місцевість геть змінилася навколо. Де були стежки, поросла буйна трава. Де були прогалини в лісі, буяв необхідний, непролазний підлісок. Світла дорога виширилася в цілу колосальну смугу стерні і розчинилася в колючих борознах. І скрізь була вода. Порозливалися нові величезні озера, що їх ні обійти, ні перейти вбхід. Усяка чорна смуга була — очерет і за очеретом була вода. Перебийніс уже вимок до пояса, але все не ставало мілше. Він поплив, але й плисти не можна було — латаття обплутувало ноги і тягло його вниз. Нарешті він покинув шукати сухої дороги і пішов просто туди, де блищала чиста вода між чорних берегів. Там можна було хоч пливти вільно, і він допливе до станції.

Але ніч творила чудо за чудом. чиста вода, що блищала попереду, була — пісок серед сосон — сухий, білий пісок, але це ж був другий бік Дінця — задінецькі хутори. За цю заморожену ніч береги помінялися місцями. Пісками пішов студент Орест Перебийніс, але куди, то знала тільки ворожка-ніч.

На тому не спинилася ніч і зайшла ворожити аж у самий Зміїв. Кооператори, зібравшись на передбазарну нараду, установили ціну на цибулю, і ціна та, нічним чудом, була вища від приватницької.

Конаючи, творила ніч дивніші від найдивніших чудеса. Бахтинський селянин Григорій Труш, начитавшись з іншими баптистами в біблії, пішов трусити ятері і побачив у болоті чорта. чорт брѳохався в болоті, як кінь, він сам був чорний, як болото, і селянин Григорій Труш утік додому. Уранці ж він знайшов розкиданий ятір і ні одного карася. Тільки в березі були сліди немов зверхлюдської ноги і смердючий недокурок у три щиколотки завдовжки, покинутий анциболотом неначе в наругу людському родові.

Та коли ніч зайшла з чудесами аж до залізничної станції і деякі з дитинчат почали плакати й проситися до мами, у справу встряв слюсар Шарабан і почав боротися з ніччю збройно.

Для цього він зформував зі своїх героїв два партизанські полки по вісім душ у кожному і вирядив двополковий загін у бір з наказом збирати бирки. Наваливши купу бирок, викопано в піску печі і йнято гріти чай та пекти картоплю. Сам же слюсар Шарабан ліг у пісочок коло вогню і знову став натоптувати в люльку тютюнець, розважаючи, як би йому одним вимахом покінчити з ніччю та її недоречними чудесами. Він, конкретний і матеріялістичний, як шайба, має припинити цей середньовічний балет.

XXVIII

Він довго лежав так, аж, придивляючися до місяця, зауважив, що на місяці була щілина для одкрутки, правда вищерблена й покопирсана чіимись невмілими руками, але все ж таки щілина. Місяць же явно показувався головним чудодієм і ночевим пособником у її містичних фіглях.

Не гаючи ні хвилини, слюсар Шарабан добув одкрутки з своєї бляшаної кошівки і став примірятися до місяця, дивлячись уздовж сталевого жала на світло. І от іжевська одкрутка з нютованим держаклом прийшлася акурат на ту щілину.

Слюсар Шарабан завів жало достеменно в щілину і, надушивши, що мав сили, щоб не поколупати місяця, став поволі повертати одкрутку. Шруб заївся і заіржавів, але слюсар Шарабан тиснув чимраз дужче, і нарешті одкрутка стала поволеньки повертатись. Далі пішло легше: слюсар Шарабан викрутив місяця і поклав коло себе на пісок. На місці місяця залишилася в небі бліда кругла пляма серед вікодавньої чорної іржі.

На тім не заспокоївся слюсар Шарабан і взявся вигвинчувати зорі, він понавикручував їх цілу гору, а на небі все ще залишалося їх сила.

Слюсар Шарабан закурив люльку. Трохи навіть шкода було старої машини небесної, але час ішов і зрештою однаково все це піде на мартенівський брухт. Отже слюсар Шарабан дістав сталевого пробоя і почав вибивати зорі ударами молотка. Раз! зоря покотилася з неба. Раз! зоря покотилася з неба! Раз! Раз! Раз!

зорі коритися за темний край землеварстата. Раз! Раз! Раз! по зорях зоставалися тільки бліді сліди на темно-іржавому небі.

Отаким способом він повибивав мало не всі зорі з нічної ризи. Але одна не хотіла піддаватися і тільки грілася від ударів молотка. Раз! Раз! Раз! Зоря сиділа на місці і тільки розпікалася червоним сяєвом. Слюсар Шарабан утямив, що то була ранішня зоря, і відняв від неї пробоя.

Натомість він став до ковальського міха і почав дмухати на зорю. Зоря жевріла і розгорялася, а над землею пішов з міхурів передрозсвітний вітерець.

XXIX

Вітерець розбирався і убивався в силу, а слюсар Шарабан усе стояв коло міхів. Нарешті занесені вітром від зорі, іскри упали на крайнебо і воно зайнялося. Піт цебенів з слюсара Шарабана, вітер лопотів у його сорочці, на ходу висушуючи її, а він усе дув і дув у міхи. Попіл хмарами звивався над горном і вітром здувало хмари ген за обрій, і все ще стара машина не хотіла горіти, а тільки багровіла іржавою загравою.

Зненацька десятки дитячих лап нависли на шворці і стали допомагати Шарабанові; поволі, але чимраз дужче почало розгорятись крайнебо. Слюсар Шарабан обтер рукавом піт з лоба і прокинувся. Сходило сонце.

XXX

Прийнявши прекрасна Альчеста двох коханців, заснула солодко й глибоко й не бачила снів. Вона спала тим мертвим сном, про який шопергауеріянець Леонардо казав, що в тім сні людина переживає майбутню і минулу правду як ясновидюща і тільки забуває все це за фалшивими і фантастичними снами засинання і пробудження.

Вона була в рідній своїй італії, у неї був син — чорні вії й блакитні очі, — і чоловік її, доктор Леонардо Пацці, мав нікльовану табличку на дверях у Мантенї. Так глибоко спала вона, що й не зчулася, як розверзлись тартарари і поглинули її, не забувши проковтнути манто, губний олівець і флякон з падуанськими ароматами.

Учений доктор Леонардо боровся довше. Він саме прокинувся перед світом, коли досвітній вітерець заворушив сіно і сповнив тіло його холодним тремтінням, а подих розкішною як яблуко радістю і відчув, як під ним поволі почала роздаватися і розпадатися призьба, спускаючи його вниз. Він падав, немов у сні, в колодязь.

"Згинь, тартаре!" благав доктор Леонардо. "Адже я не тільки трагедійний хор у цій фльоро-фаунній комедії. Ні, я головний коханець цієї книги, її нещасливий п'єро і коли мої ремарки, коментарі та глосіє декоративна книги оздоба, то любов моя реальна, тепла й живуща, і вона дає мені право жити серед цих долин і пагорбів вічно".

Але він неухильно спускався чимраз нижче і був уже нарівні з землею.

"Я блукав і страждав!" з одчаєм вигукнув він і схопився за росяне сіно, сіно розповзлося під його руками, і тільки сухе більце чебрецю залишилося в його пальцях — з чебрецем на спогад про Слобожанську Швайцарію поглинули його тартарари.

Вийшовши уранці з берданкою перевіряти, чи не вкрадено дошки, добрий древонасадець побачив провалену призьбу. Спотонову він зробив пантагрюелічні, гуліверівські висновки про силу любови доктора Леонардо і прекрасної Альчести, але швидко дібрав у чому справа і боязко відступив від чорної щілини в призьбі.

"Не жахайся, добрий древонасадець", пролунав з-під землі далекий голос доктора Леонардо. "Твоє обличчя, барвистість твоєї мови і твоя обрізана берданка врятували тебе від тартарар. Задуманий, як селянський резонер, ти управився вирости в тим і житимеш у своїм шалі аж до самої смерті. Живи!"

Але добрий древонасадець до того злякався, що заліз у льох і просидів там до вечора. Аж увечері він узявся до лопати і засипав призьбу, "що провалили якісь фулігани".

Студент Перебийніс уник тартарар у ту нічну мить, коли вирішив плисти глибокою водою аж до станції і через це вийшов на сухий пісок. Пісок був сухий як сонце і сипучий як сон — не раз пробували розверзтися тартарари, і знову та знову їх засипало піском. Тепер він був уже недалеко станції.

Селянин черепаха, хмільний і сонний, удосвіта запряг коня і поїхав на станцію. Він так і не зчувся тієї загрози, що нависала над ним з його вірним конем Володькою. Правда, обіруч дороги перед його очима, то з'являлись, то зникали подовгі чорні щілини, але він добре пам'ятав, що вчора випив, і не йняв нічому віри.

"Треба було не так наполягати на бурячки", сказав він. "Огірки так огірки! То й не мерехтіло б оце перед очима!"

І про всякий випадок він оперезав вірного коня Володьку батогом межі вухами.

XXXI

Тим часом над станцією звівся ранок, щоденна висока радість для робітників, селян і мисливців, незнаний для інших, кому відома лише щоденна вечірня туга.

Він був — початок і не знав собі кінця. Він був — дитина і радів сам із себе. Він був — ранок і через те рано вийшов у світ.

Селянин черепаха довго протирав собі очі. Назустріч йому йшли дитинчата, а слюсар Шарабан, немов кінної сотні старшина, пихкав люлькою позаду.

"Завертай", неголосно, але ясно, сказав слюсар Шарабан. "Забери, черепахо, цей виводок і відвези його в Гайдару". і дитинчата обліпили лінійку як бджоли.

"Ти бачиш черепахо", сказав далі слюсар Шарабан, коли вірний кінь Володька знову ступив на оце перейдену путь. "Раніше я водив партизанські полки і бив Махна, Денікіна та Петлюру. Тепер же мені накинута оці поросята, щоб я віз їх на природу".

"Що ж. Вони сприйматимуть природу просто, як перепели і пшениця. Вони їстимуть і питимуть її як хліб та молоко, без ніяких інтелігентських вихилясів, але й без твого комерційного підходу, о селянине черепахо. Тільки вони, наші діти будуть справжньою частиною нашого ландшафту. Тільки вони будуть справжні в усьому, наші соціалістичні діти",

"В нас же багато щеє фалшу і фокусів. І в робітників, а в селян більше. Ти селянин, черепахо?"

"Авжеж що не грах", з гідністю відповів селянин черепаха.

"Ну так от і тебе не буде. І вашого брата не буде, середньвічна ви категорія. Твої діти й мої, однаково будуть робітниками залізних і зелених заводів. Дібрав?"

"Як це так середньвічна категорія!" образився селянин черепаха. "Ви, товаришу, презумптивно оперуєте формулами і дефініціями, яких немає в клясиків марксизму. Я, селянин черепаха, кажу вам: я був, єсть і буду. Фіхте і Гегель..."

"Не залякуй мене цитатами, прошу", сказав слюсар Шарабан. "Я поважаю тебе, середняка черепаху, але ти як климова корова. Ти задираєш хвіст і б'єшся рогами. Ти ремигаєш вічно одну ідею і хочеш довіку мати два шлунки замість одного. Ти був і тиє, але тебе не буде. Дай руку, майбутній робітниче зеленого заводу".

Селянин черепаха обтер руку об штани і потиснув руку слюсареві Шарабанові. Слюсар Шарабан пихкав люлькою, і крізь блакитні сувої диму вже вирізьблялись перед ним неймовірні контури Слобожанської Швайцарії.

ПІСЛЯСЛОВО

"... Отже ландшафт не можна з достатнім успіхом трактувати в літературі в звичний описовий спосіб. Та коли б якийсь письменник напав би на думку пересунути взаємні ролі ландшафту і дійових осіб, то це була б зовсім інша справа. Дійові особи, трактовані як прості картонні ляльки, як рухомі декорації, можуть одначе надати потрібний рух ландшафтному описові (через природну тенденцію читача стежити за їхнім рухом, ніби вониє реально живі люди) і таким способом "ландшафтне оповідання" могло б бути зроблене цілком читабельним. Але досі ніхто свідомо не ставив перед собою такої задачі".

Так! Любий серцю моему читачу і ще миліша очам моїм читачко! Те, що ви зараз прочитали, є переклад англійської цитати, вміщеної перед книгою.

Зі скрухою на серці і не сміючи підвести очі свої, автор смиренно признається, що на протязі всього Прологу і всієї Подорожі нахабно водив вас, прекрасні читачу і читачко, за ваші (клясичні) носи. Автор удав, ніби він (як усякий порядний літератор) збирається показати вам справжніх людей і справжні їхні мандри по декоративних місцях з табличками "Степ" і "Місця коло Коропових хуторів". Натомість автор цей, сильно бажаючи вам показати справжні ландшафти степів та лісостепів, змалював їх з усією серйозністю і щирістю, на які він був здатний, і для того не пошкодував ніяких зусиль.

Але, міркував автор, ні розумний читач, ні прекрасна читачка не схочуть читати про самі ландшафти і покинуть книгу, не допливши й до третьої сторінки. Тож автор удався до хитрощів.

Із декоративного картону він вирізав людські фігури, підклеїв під них дерев'яні цурпаки, грубо розмалював їх умовними фарбами, крізь картонні пупи протягнув їм дріт і весело засовав цими фігурами під палючим сонцем живого, справжнього степу й під вогким риззям справжніх яворів Слобожанської Швайцарії. А щоб читач, бува, не подумав, що фігури ті живі, автор у найпатетичніших місцях, розірвавши їм картонні груди, просував крізь них свою патлату голову, а подекуди (нехай сто разів вибачить йому розумний читач і прекрасна читачка) і просто поливав їх із театральної пожарної шланги холодною водою.

Отож, любі мої, не сердьтеся на дроти й картон, і патлату авторову голову, і на холодні душі, і на те, що фігури в безглуздому танці з'являються, зникають, повертаються до вас спиною і взагалі морочать вам голову своєю абсурдною поведінкою. Ніде не написано, що автор у літературному творі зобов'язався водити живих людей по декоративних пейзажах.

Він може спробувати, навпаки, водити декоративних людей по живих і соковитих краєвидах.

І коли ви, розумний читачу і прекрасна читачко, не заснувши, прочитали до кінця цю книгу Пейзажу, то скільки ви б не сердились на автора за картонні і дротяні його фіглі, він уважає, що виконав свою задачу (хоча тепер і не зовсім певний, що варт було таку задачу перед собою встановляти). Тож а Dios! — прощайте — як кажуть еспанці.